

І.М. Дрозд*

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Страховання відповідальності є порівняно новим і досить специфічним для українського страхового ринку. Особливість його полягає у визначенні об'єкта страхування, яким тут, згідно з Законом України "Про страхування"¹, виступають майнові інтереси, що не суперечать законодавству України, пов'язані з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі. Одним із видів страхування відповідальності, який виокремлюють більшість вітчизняних науковців (С.С. Осадець, Я.П. Шумелда), є страхування професійної відповідальності.

На відміну від інших видів страхування відповідальності, при страхуванні професійної відповідальності настання страхового випадку пов'язане не з неконтрольованими і незалежними від волі людини факторами (стихійними природними явищами, аваріями, діями третіх осіб), а залежить від особистих характеристик фахівця, що займається професійною діяльністю (кваліфікації, досвіду, навичок, знань).

У зв'язку з тим, що страхування професійної відповідальності було запроваджене в Україні лише в 90-х роках ХХ ст., воно залишається одним із найменш досліджених напрямів роботи страховиків і ще не набуло значного поширення серед страхувальників. Теоретичні аспекти страхування професійної відповідальності знайшли своє відображення в працях таких дослідників, як Ю. Заїкін, Н. Грищенко, Р. Юлдашев, Т. Казакова та інших.

Метою статті є дослідження особливостей ринку страхування професійної відповідальності в Україні, зокрема порядку визначення страхових сум, тарифних ставок, умов здійснення страхових виплат, а також висвітлення чинників, які стримують розвиток даного виду страхування та можливих шляхів їх ліквідації.

Відповідальність за шкоду, заподіяну особою під час виконання професійних обов'язків, відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, базуються на положеннях Цивільного кодексу України², Закону України "Про захист прав споживачів"³ та інших законодавчих актах, які регулюють питання у тій чи іншій сфері професійної діяльності. Будь-яка особа, яка придбавала послугу, розраховує на компетентність та сумлінність професіонала. Якщо клієнтові завдано шкоди, він має право притягти професіонала до відповідальності. Зокрема, в ст. 17 Закону України "Про захист прав споживачів" зазначено, що шкода, заподіяна життю, здоров'ю або майну споживача товарами (роботами, послугами), що містять конструктивні, виробничі, рецептурні або інші недоліки, підлягає відшкодуванню в повному обсязі, якщо законодавством не передбачено більш високої міри відповідальності.

Сучасний підхід до визначення відповідальності передбачає відповідальність за шкоду, заподіяну професіоналом будь-якій третій особі. Так, Законом України "Про захист прав споживачів" передбачено, що право вимагати відшкодування заподіяної шкоди визнається за кожним потерпілим споживачем незалежно від того, чи перебував він чи не перебував у договірних відносинах із виробником (виконавцем, продавцем). Таке право зберігається протягом

© Дрозд І.М., 2006

* старший викладач Хмельницького економічного університету

¹ Про страхування: Закон України від 07.03.1993 р. у редакції Закону України від 04.10.2001 р. // ВВР. — 1996. — № 18. — Ст. 78; 2002. — № 7. — Ст. 50.

² Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // ОВУ. — 2003. — № 11. — Ст. 461.

³ Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. у редакції закону від 01.12.2005 р. // ОВУ. — 2006. — № 7. — Ст. 84.

встановленого терміну служби (терміну придатності), а якщо такий термін не встановлено — протягом 10 років з часу виготовлення товару (прийняття роботи, послуги). Виконавець не несе відповідальності за недоліки у виконаних роботах або наданих послугах лише в тому випадку, коли доведе, що вони виникли з вини самого споживача чи внаслідок дії непереборної сили.

Необхідно зазначити, що в європейській практиці тривалий час відповідальність виникала лише за спричинення збитків особам, які перебували з професіоналом у договірних стосунках. Показовим є процес 1951 року “Кандлер проти “Крейн Крістмас і Ко”. Позивач придбав компанію на підставі наданої йому фінансової документації, підготовленої бухгалтерами компанії. Документація виявилася неточною, і позивач зазнав збитків. Його позов проти бухгалтерів було відхилено на тій підставі, що бухгалтери працювали на компанію і не мали жодних зобов’язань перед позивачем.

У 1963 році в судову практику Великої Британії було запроваджено “принцип Хедлі Бірні”, який розширив професійну відповідальність на третіх осіб. Отже, якби процес відбувся не в 1951 році, а після 1963-го, то бухгалтери були б визнані відповідальними. Таке розширене визначення відповідальності ствердилось в сучасній світовій практиці⁴.

В залежності від виду професійної діяльності може бути заподіяна шкода здоров’ю, матеріальна (майнова) чи фінансова шкода. Заподіяти шкоду здоров’ю можуть особи таких професій, як лікарі, водії автотранспорту, фармацевти та інші. Ймовірність заподіяння матеріальної шкоди існує в результаті діяльності архітекторів, будівельників, інженерів, конструкторів, проектувальників. Заподіяння фінансової шкоди є характерним в роботі аудиторів, банківських працівників, брокерів, оцінювачів тощо.

Згідно зі ст. 7 Закону України “Про страхування”, страхування професійної відповідальності осіб, діяльність яких може заподіяти шкоду третім особам за переліком професій, визначених Кабінетом Міністрів України, передбачено в обов’язковій формі. Проблемою є те, що такий перелік до сьогоднішнього часу не розроблений і не затверджений. Зрозуміло, що і умов обов’язкового страхування професійної відповідальності також немає. Страхові договори укладаються, як правило, на основі правил страхування, розроблених вітчизняними страховиками самостійно.

Однією з істотних умов договору є визначення страхової суми, яке при страхуванні професійної відповідальності також має певні особливості. Страхова сума встановлюється, виходячи з розміру агрегатного ліміту відповідальності страховика. Загальний агрегатний ліміт відповідальності страховика — це максимальна страхова сума, в межах якої страховик несе відповідальність перед всіма третіми особами, і в межах якої здійснюється страхове відшкодування при настанні всіх (будь-яких) страхових випадків (щодо яких діє страховий захист) всім третім особам. У випадку недостатності страхової виплати для повного відшкодування заподіяної страховальником шкоди, він зобов’язаний сплатити потерпілому різницю між фактичним розміром шкоди та страховою виплатою.

Оцінка страхових ризиків при укладанні договору страхування професійної відповідальності є досить складним процесом. Наприклад, обставинами, що мають істотне значення для оцінки ступеня страхового ризику, можуть вважатись обставини, які змінилися настільки, що якби вони були відомі при укладанні договору страхування, то такий договір взагалі не був би укладений страховиком або був би укладений на умовах, що значно відрізнялися б. Договір страхування професійної відповідальності укладається, як правило, на загальний період фактичного надання страхових послуг, який становить 1 рік.

⁴ Страхування: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. С.С. Осадець. Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — С. 396.

Важливим чинником є той факт, що вітчизняні страховики беруть на себе відповідальність з відшкодування лише матеріальної шкоди, в той час коли потерпілі особи можуть вимагати від страховальника компенсації і моральної шкоди. Враховуючи відсутність статистичних даних щодо ймовірності заподіяння моральної шкоди і її розмірів, страхові організації не мають можливості раціонально розрахувати тарифні ставки і тим самим надати повний страховий захист, який передбачає відшкодування як майнових збитків, так і моральної шкоди третім (потерпілим) особам.

У зарубіжній практиці страхові тарифи залежать насамперед від ризиковості професії. Так, найбільш ризиковою вважається професія лікаря, особливо хірурга та анестезіолога. Друге місце посідають представники будівельних професій, третє — юристи і аудиторі⁵.

Розміри страхових тарифів за видами професійної діяльності українських страховиків суттєво відрізняються і коливаються в межах від 0,15 до 14,0 %. Це пояснюється тим, що кожна страхова компанія пропонує свої умови страхування і перелік випадків, що визнаються страховими. Вищі страхові тарифи можуть свідчити про ширше страхове покриття.

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика тарифів зі страхування професійної відповідальності, %

	Нотаріус	Аудитор	Юрист	Лікар	Митний брокер	Будівельник	Ріелтер	Інші види
НАСК "Оранта"	1,13-7,5	0,45-0,75	0,45-0,75	0,35-2,5	0,75-5,0	0,65-2,0	0,45-0,75	0,15-2,5
СГ "ТАС"	0,72-1,8	0,4-1,45	0,32-0,84	0,75-12,5	-	0,75-3,0	-	0,5-5,0
СК "Аска"	1,5-5,25	1,07-7,5	-	-	-	-	-	-
СК "Алькона"	-	0,1-12,0	0,1-12,0	0,1-15,0	0,1-6,0	-	0,1-14,0	1,0-10,0
АСК "Інго"	0,45-1,4	0,5-1,5	0,4-1,4	-	-	-	0,5-1,5	0,3-1,8
PZU-Україна	0,65-1,00	-	-	0,6-1,4	-	1,5-2,5	-	0,4-3,0
Страховики Росії ⁶	0,4-0,7	0,3-0,5	-	-	0,6-2,0	-	0,5-1,0	0,1-3,0

За договором страхування професійної відповідальності, як правило, підлягають відшкодуванню:

- пряма шкода, заподіяна третім особам внаслідок страхового випадку, відповідальність за відшкодування якої несе страховальник, і має прямий причинно-наслідковий зв'язок між професійною діяльністю (бездіяльністю) страховальника та заподіяною шкодою;

- витрати страховальника при настанні страхового випадку.

Перелік випадків, у яких страховик не несе відповідальності перед страховальником, є досить великим. Це є однією з причин того, що в Україні добровільне страхування професійної відповідальності не користується значним попитом. Із метою залучення більшої кількості клієнтів, страховим компаніям доцільно було б переглянути свої умови і запропонувати страховальникам більш широке страхове покриття (можливо, застосовуючи при цьому вищі страхові тарифи або використовуючи право регресної вимоги до винної у заподіянні збитків особи).

Доведення вини страховальника та зв'язку його дії (бездіяльності) зі збитками третіх осіб є найбільш складним етапом при обґрунтуванні факту настання страхового випадку і визначенні розміру страхової виплати. Тому при розробці умов страхування професійної відповідальності вкрай необхідним є комплексний підхід, який враховує специфіку того чи іншого виду професійної діяльності.

⁵ Шумелда Я.П. Страхування. Навчальний посібник. — Тернопіль, 2004. — С. 167.

⁶ Казакова Т. Страхование профессиональной ответственности как форма защиты страхователя // Страховое ревью. — 2003. — № 8. — С. 22.

Як правило, факт настання страхового випадку при страхуванні професійної відповідальності визначається після набуття чинності рішенням суду, яке визначає майнову відповідальність страховальника за заподіяння матеріального збитку чи шкоди життю і здоров'ю третім особам та їх розмір. У цій ситуації виникає парадокс, оскільки страховальник зацікавлений у тому, щоб уникнути судового процесу і розголошення справи щодо припущення ним помилки в професійній діяльності. Страховик волів би отримати підтвердження компетентного органу, в даному випадку — рішення суду, про заподіяння шкоди і причинно-наслідкового зв'язку між фактом заподіяння шкоди і помилкою професіонала. На сьогодні в Україні органом, який розглядає претензії потерпілих, є господарський суд. Проте на жаль, у багатьох випадках він не може вирішувати складні професійні питання, зокрема об'єктивно встановлювати помилку спеціаліста чи її відсутність. Розв'язанням цієї проблеми могло б стати створення професійних об'єднань, до складу яких належать досвідчені визнані фахівці галузі, та організація їх плідної співпраці зі страховими компаніями, що здійснюють страхування професійної відповідальності. Інша альтернатива — залучення до справи незалежних експертів для розслідування та компетентних висновків (хоча цей варіант призводить до додаткових витрат на оплату праці таких експертів).

Досвід країн із розвиненим ринком страхових послуг, де цей вид страхування є однією з передумов здійснення професійної діяльності, демонструє вдале його функціонування і розвиток.

Наприклад, страхування професійної відповідальності лікарів набуло стрімкого поширення в 60-70-ті роки у розвинутих країнах як страхування лікарів від помилок. Маються на увазі не помилки, які підпадають під кримінальну відповідальність, а ті, яких лікарі припустилися при виконанні своїх обов'язків сумлінно і з використанням максимуму досвіду і знань⁷. Приватним лікарям у Сполучених Штатах Америки висуваються позови на мільйони доларів пацієнтами, які не задоволені лікуванням. Тому майже 99 % осіб, що надають медичні послуги, мають страховий захист за договором страхування професійної відповідальності⁸.

Витрати на страхування професійної відповідальності адвокатів США перевищують всі поточні витрати, за винятком заробітної та орендної плати. Статистика свідчить, що в середньому за рік 5-6 застрахованих адвокатів із 100 в приватній практиці стикаються з позовом про недобросовісне виконання своїх обов'язків.

Перевагами укладання договору страхування професійної відповідальності є формування позитивного іміджу та захисту ділової репутації професіоналів, надання впевненості їх потенційним клієнтам у фінансовій надійності, незалежності та професіоналізмі спеціаліста.

Страхування професійної відповідальності є одним з факторів розвитку міжнародного співробітництва, оскільки необхідною умовою, яку висувають іноземні партнери, є наявність страхового договору.

Функціонування в Україні ефективної і простої системи розгляду претензій потерпілих сприяло б прогресивному розвитку ринку професійних послуг, і як наслідок, — страхування професійної відповідальності.

Запорукою успішного розвитку страхування професійної відповідальності в Україні є не лише запровадження і вдосконалення норм чинного законодавства, але й стимулювання попиту на таку страхову послугу з боку страховальників.

Стаття рекомендована до друку кафедрою фінансів Хмельницького економічного університету (протокол № 9 від 13 квітня 2006 року)

⁷ Юлдашев Р.Т. Страховой бизнес. Словарь-справочник. — М.: Анкил, 2000. — С. 212.

⁸ Козлов А. Некоторые аспекты страхования профессиональной ответственности // Страховое ревью. — 2001. — № 8. — С. 34.